

Vztahy Československa a Chile v období studené války

Michal Zourek

This study analyses the political and economic relations between Czechoslovakia and Chile in the period 1945–1989. The main source of materials consists of documents from Czech archives. During the Cold War, polarized Chilean society perceived the states east of the Iron Curtain as a political and economic alternative for weakening the country's dependence on the US, but at the same time, as a serious threat whose influence had to be prevented at all costs. The referenced period was therefore marked by turbulent moments, evidenced by the suspension of relations on two occasions, namely in 1947 and 1973. The current analysis of the contacts between Czechoslovakia and Chile will contribute to the hitherto little examined issue of the foreign policy of communist Czechoslovakia. At the same time, the study should help to create an understanding of the complexity of the relations between the Eastern Bloc and Latin America during the Cold War.

Keywords: Cold War, communist Czechoslovakia, Chile, Soviet Bloc, Salvador Allende, Augusto Pinochet

V rámci Latinské Ameriky je dnes Chile považováno za ekonomicky vyspělou a politicky stabilní zemi, která se ve srovnání s jinými státy regionu vyznačuje množstvím specifík. Jedním z nich je fakt, že zde ve dvacátých a třicátých letech 20. století vznikly dvě silné marxisticky orientované politické strany – Komunistická strana Chile (KSCH) a Socialistická strana Chile. Záhy po skončení druhé světové války tak byla země naplno vtažena do bipolárního souboje, pro nějž se vžilo označení studená válka. Chile tak v následujících letech zažilo řadu turbulentních momentů, které vážně otřáslu jeho dlouhou demokratickou tradicí.

Vztahy se vzdáleným regionem východní Evropy získaly v období studené války mimořádný geopolitický význam. Polarizovaná chilská společnost nahlížela na státy na východ od železné opony jako na politickou a ekonomickou alternativu, která je schopna oslabit závislost země na USA, současně však také jako na vážnou hrozbu, jejímuž vlivu je třeba se za každou cenu bránit. Cílem této studie je analyzovat politické a ekonomické vztahy Chile s komunistickým sovětským blokem na příkladu Československa. Prostřednictvím archivních dokumentů chceme na jedné straně přiblížit obecné trendy

charakterizující vzájemnou relaci v tomto období, na straně druhé pak některé konkrétní oblasti, v nichž si Československo vydobylo v zemi dobré jméno.

OD NAVÁZÁNÍ VZTAHŮ PO POČÁTEK STUDENÉ VÁLKY

Za oficiální navázání diplomatických styků mezi oběma státy je považováno udělení agrément chilskému vyslanci se sídlem ve Vídni, k čemuž došlo 19. července 1924. Diplomatická agenda pro Chile byla v prvních letech spravována z argentinského Buenos Aires. Československé vyslanectví v Santiagu zahájilo svou činnost roku 1929, zatímco Chile zřídilo své vyslanectví v Praze o pět let později.¹ Kontakty mezi oběma státy měly zejména hospodářský charakter. V meziválečném období bylo Chile po Argentině a Brazílii třetím nejvýznamnějším latinskoamerickým obchodním partnerem Československa. Z 80 % se jednalo o chilský dovoz do Československa. Až do roku 1936 byly převažující položkou chemikálie, poté se stal dominantním artiklem ledek.² Vyhlášením protektorátu Čechy a Morava 15. března 1939 došlo k přerušení diplomatických styků. Chile, které tradičně chovalo velké sympatie k Německu, přerušilo diplomatické a hospodářské vztahy se státy Osy teprve v lednu 1943 a to pod zjevným ekonomickým tlakem USA. Dne 31. března téhož roku tak mohlo dojít k obnovení diplomatických styků s Československem a v lednu 1944 bylo obnoveno velvyslanectví v Santiagu.³

V březnu 1946 se Chile stalo vůbec první jihoamerickou zemí, která po válce v Praze akreditovala svou diplomatickou misi. Vedle Moskvy a Bělehradu se současně jednalo o jediný chilský zastupitelský úřad v zemích budoucího Východního bloku. Československo v tomto období směřovalo svou pozornost zejména k chilské mědi, popřípadě dalším barevným kovům. Díky oslabené pozici německé konkurence nabízely vzájemné hospodářské styky po druhé světové válce slibnou perspektivu. Následný politický vývoj v obou zemích však měl na rozvoj vzájemných vztahů velmi negativní vliv.⁴

¹ Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemích v Československu 1918–1985, Praha 1987, s. 57.

² NOVOTNÝ, J.; ŠOUŠA, J., *El intercambio comercial entre Checoslovaquia y Chile, el Uruguay, Perú, Colombia, Venezuela, Bolivia, Ecuador y el Paraguay en el período de entreguerras*, in: *Ibero-Americana Pragensis*, XXXII, 1998, s. 219–238.

³ ZOUREK, M., *Checoslovaquia y el ConoSur 1945–1989. Relaciones políticas, económicas y culturales durante la Guerra Fría*, Praga 2014, s. 140–141.

⁴ ZOUREK, *Checoslovaquia y el ConoSur*, s. 141–142, 189.

V květnu 1947 v atmosféře počínající studené války a pod silným nátlakem Washingtonu ukončil prezident Gabriel González Videla spolupráci s Komunistickou stranou, která se krátce před tím stala součástí jeho kabinetu. Po odvolání svých ministrů, strana mající velký vliv mezi odbory vyvolala vlnu stávek, jež brzy ochromila celou zemi. Z důvodu údajné podpory dělnické revolty byli 9. října ze země vypovězeni dva jugoslávští diplomaté, na což Bělehrad o dva dny později zareagoval přerušением diplomatických styků. Sílicí antikomunismus chilské vlády dne 21. října vedl k přerušení diplomatických vztahů s Moskvou a následujícího dne rovněž s Prahou, neboť již v této době bylo Československo považováno za zemi pod sovětským vlivem.⁵ Ministr zahraničí Germán Vergara Donoso následně vydal prohlášení, v němž jako důvody pro rozvázání diplomatických styků s Jugoslávií, SSSR a ČSR uvedl, že tyto země usilovaly o rozpoutání občanské války a o ekonomický a sociální rozklad Chile.⁶ Československým i chilským diplomatům byl v příštích dnech umožněn bezproblémový návrat do země. Podle svědectví chilského konzula v Praze čs. vláda považovala celou situaci za nedorozumění, měla snahu o vysvětlení celé záležitosti a diplomatické vztahy brzy obnovit.⁷

Na události února 1948, kdy komunisté převzali v Československu moc, zareagovalo Chile mimořádnou aktivitou. Jeho zástupce v OSN Hernán Santa Cruz zaslal 12. března generálnímu tajemníkovi této organizace dopis, v němž ho žádal o důkladné prošetření celé záležitosti Radou bezpečnosti, neboť předchozí žádost čs. zástupce Jana Papánka byla zamítnuta s tím, že byl vládou zbaven své funkce.⁸ Ostrý nesouhlas s vývojem v Československu vyjádřili i významní představitelé chilského veřejného života – arcibiskup José María Caro nebo nositelka Nobelovy ceny za literaturu básnířka Gabriela Mistral. Československé události sehrály velkou úlohu také v následných debatách o zákazu Komunistické strany. K tomuto kroku se chilská vláda uchýlila 3. září 1948 vyhlášením „*Ley Maldita*“ („Zákona na trvalou obranu demokracie“, pro který se mezi levicí vžilo označení „*Prokletý zákon*“ (Ley maldita). Řada komunistů byla nucena zemi opustit, mj. také světoznámý básník a pozdější nositel Nobelovy ceny Pablo Neruda, který v letech 1950 až 1952 nalezl azyl v Československu.

⁵ SOTO, H., *Las relaciones entre Chile y la Unión Soviética 1917-1947*, Santiago 1991, s. 32.

⁶ HUNEEUSC., *La guerra fría chilena, Gabriel González Videla y la Ley Maldita*, Santiago 2009, s. 160.

⁷ Archivo General Histórico (Chile), Fondo Histórico, Informasobre la ruptura de relaciones con Checoslovaquia, 17. 11. 1947, s. 5–6.

⁸ MICHÁLEKS., *Jan Papánek. Politik, diplomat, humanista. 1896–1991*, Bratislava 1996. VESELÝ, Z., *Československá zahraniční politika 1945–1989 (Dokumenty)*, Praha 2001, s. 111–114.

Za dané situace bylo z hlediska dalšího rozvoje vzájemných vztahů významné založení Výboru chilsko-československého přátelství, k němuž došlo na konci roku 1950. Výbor, v jehož čele stálo několik významných osobností politického a kulturního života, svou činností usiloval o obnovení diplomatických styků a podporu styků obchodních. Například roku 1952 byla uspořádána výstava „*Obchod a průmysl v ČSR*“. Činnost Výboru byla podporována zejména prostřednictvím čs. vyslanectví v Buenos Aires. Roku 1954 se Výbor přejmenoval na Chilsko-československý institut.⁹

Politický vývoj zásadně poznamenal také obchodní výměnu. Přímý dovoz chilské mědi, dominantního vývozního artiklu, nad nímž měli kontrolu severoameričtí distributoři, byl v období studené války v podstatě nemožný. Státy Východního bloku tak postupně obracely pozornost k africkým trhům. Již v polovině roku 1948 navíc chilská vláda uvalila embargo nadovoz ze socialistických zemí a čs. obchodníkům nebyla poskytována víza. Obchodní výměna Chile tak byla zcela minimální a až do roku 1953 vykazovala jedny z nejmenších hodnot ze všech jihoamerických zemí.

ROKY NENAPLNĚNÝCH NADĚJÍCH

Zvolení nezávislého prezidentského kandidáta Carlose Ibáñeze v roce 1952 znamenalo utlumení antikomunistické politiky. Svůj program navazování obchodních styků se všemi státy bez ohledu na jejich politický režim začal naplňovat v září 1953, kdy jeho vláda zrušila dekrety Gonzáleze Videly omezující obchodní styky se socialistickými státy. Snahy o normalizaci vztahů vedené přes čs. vyslanectví v Buenos Aires, jakož i prostřednictvím delegací na valných shromážděních OSN, ale tíženého výsledku nedosáhly.¹⁰ Za největší úspěch je tak možné považovat založení čs. obchodního oddělení, k němuž došlo roku 1955. Jednalo se o jedinou instituci svého druhu, která v Chile hájila zájmy socialistické země. S Chile obchodovalo v této době již pouze Maďarsko a NDR. Teprve v roce 1961 zřídily v Santiagu své obchodní zastoupení také SSSR a Čína. Vzhledem

⁹ Archiv Ministerstva zahraničních věcí (AMZV), f. Porady kolegia 1953–1989, kniha č. 29, Výhledový plán vztahů mezi ČSR a státy Latinské Ameriky, Pro schůzi kolegia MZV dne 26. 9. 1957, s. 54.

¹⁰ AMZV, f. Teritoriální odbory tajné (TOT) Chile 1955–1959, Normalizace styků čsl. – chilských, 14. 11. 1956, s. 2.

k neexistenci diplomatických styků nemohlo obchodní oddělení v Chile působit oficiálně a vedeno bylo jako soukromá firma.¹¹

Podle svědectví tehdejších obchodních delegátů mělo díky předválečné tradici čs. zboží v Chile nejlepší pověst ze všech socialistických zemí.¹² To potvrzuje i prohlášení prezidenta Ibáñeze z února 1956 o tom, že jeho země nehodlá navázat diplomatické styky se Sovětským svazem, což však neznamená, že „*se nebude snažit dosáhnout větší obchodní výměny se zeměmi Východního bloku, zejména s Československem, jehož produkty jsou odedávna v Chile velmi ceněny. A na druhé straně také proto, že ČSR vždy projevovala zájem o chilské produkty.*“¹³

Obchod Československa s Chile v letech 1945–1957 (v milionech Kčs)¹⁴			
Rok	Vývoz	Dovoz	Objem
1946	0,7	0,2	0,9
1947	2,4	0,3	2,7
1948	1,4	0,2	1,6
1949	0,3	1,1	1,4
1950	0,4	1,0	1,4
1951	0,2	0	0,2
1952	0,1	0	0,1
1953	0,3	0,7	1,0
1954	2,6	6,4	9,0

¹¹ Archiv bezpečnostních složek (ABS), f. I. Správa SNB, 11380/000, Návrh na zřízení rezidentury čs. rozvědky v Santiagu, 10. 10. 1961, s. 1.

¹² AMZV, f. TOT Chile 1945–1954, Zasílá se MO/4 s žádostí o laskavé vyjádření k návrhům MZO z hlediska mezinárodně právního a z hlediska našich zákonných předpisů, 22. 9. 1955.

¹³ AMZV, f. TOT Chile 1955–1959, Chile – normalizace diplomatických styků, 11. 4. 1956.

¹⁴ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha 18, Zpráva o vzájemných vztazích Československé republiky s Latinskou Amerikou, 10. 11. 1955. ABS, f. I. S. SNB, 11380/000, Program a obsah jednání s očekávanou chilskou delegací v Československé socialistické republice, koncem června 1963, 7. 6. 1963, 8.

1955 (leden-září)	4,4	0,3	4,8
1956	16,5	9,0	25,5
1957	5,6	2,7	8,3

Ač jedním z předvolebních slibů prezidenta Ibáñeze bylo zrušení Zákona na obranu demokracie, k tomuto kroku se odhodlal teprve v souvislosti s předvolební kampaní v roce 1958. Tentýž rok usedl do prezidentského křesla kandidát pravice Jorge Alessandri a i během jeho mandátu bylo obnovení diplomatických vztahů hlavním tématem čs.-chilských jednání. Kubánská revoluce v roce 1959 podnítila zájem Východního bloku o Latinskou Ameriku a Chile se zařadilo mezi země, na které byla upřena zvýšená pozornost. Hlavními důvody byla přítomnost nejsilnější komunistické strany v Latinské Americe, která navíc měla velký vliv v odborech, a současně existence další silné strany marxistické orientace – Socialistické strany Chile, jejíž představitel Salvador Allende proti Alessandrimu v prezidentských volbách jen těsně neuspěl.

Československá mise dobré vůle vedená náměstkem ministra zahraničí Janem Hájkem, která do Chile dorazila v lednu 1961, skončila fiaskem. Nepochybnou roly zde hrál vývoj na Kubě a antikomunistická politika Spojených států, na které se Alessandriho politika úzce orientovala. Po značném zdráhání sice misi přijal ministr zahraničí Vergara Donoso, nicméně v rozhovoru s čs. zástupci prohlásil, že Chile nevidí důvod měnit postoj zaujatý vůči Československu v letech 1947 a 1948. Zmínil se mj. o nebezpečí, že případný příchod diplomatů socialistických států by do Chile vnesl atmosféru studené války.¹⁵

Téhož roku byla v Chile založena na žádost Sovětského svazu československá rezidentura, jejímž prioritním úkolem bylo sledování a narušování činnosti USA dezinformačními a konfrontačními akcemi. Dále se orientovala na podporu kubánské revoluce, vyhledávání „pokrokových“ činitelů k podpoře národně osvobodeneckých hnutí a analyzování „závadové“ činnosti krajanů.¹⁶ V době neexistence zastupitelského úřadu měla rezidentura rovněž úkoly zpravodajské.

¹⁵Národní archiv (NA), A ÚV KSČ f. 1261/0/11 KSČ-ÚV-AN II, ka. 5, i. č. 2, obal 46, Zpráva o výsledcích cesty čs. mise do zemí Latinské Ameriky, konané od 17. ledna do 1. března 1961, s. 6.

¹⁶ ABS, f. I. S. SNB, 11380/000, Úkoly 2. odboru I. správy MV, vyplývající z jednání s představiteli sovětské rozvědky, konaného v Praze, 15. 7. 1961.

Velký přínos pro čs. vývozy do Chile znamenalo na počátku šedesátých let založení společnosti Imcoda, v jejímž čele stál Francisco CuevasMackena, bývalý ministr financí Ibáñezovy vlády. Společnost zastupující PZO Motokov uvedla v Arice do provozu montovnu vozů Škoda Octavia kombi. Tato jediná montovna škodovek v Jižní Americe fungovala až do roku 1971. Z komplexního hlediska však obchodní výměna nadále nebyla, přestože po roce 1955 její objem rostl, příliš významná. Pro orientaci, obchod Chile se státy Východního bloku činil v roce 1963 pouze 0,5 % jeho celkového zahraničního obchodu.¹⁷

Pokud jde o styky kulturní, velký význam měla návštěva čs. delegace vedená ministrem školství a kultury Františkem Kahudou na jaře 1962. Na základě závěrů z této cesty byla další spolupráce orientována především na Chilskou univerzitu (Universidad de Chile), jejíž rektor Juan GómezMillas prosadil výměnné pobyty navzdory vůli univerzitní rady. Ročně se jednalo o dva pracovníky a pět studentů z každé strany.¹⁸ Mezi jinými tak na Chilské univerzitě v roce 1964 a znovu v roce 1966 mohl působit historik Josef Polišenský, který později této zemi věnoval několik svých studií. Pro čs. vědce a studenty se v této době jednalo o jednu z mála možností dlouhodobého pobytu ve španělsko-mluvící zemi. Právě univerzitní spolupráci, která se rozvíjela v průběhu následující dekády, lze proto hodnotit jako vůbec nejúspěšnější kapitolu československo-chilských vztahů tohoto období.

Obchod Československa s Chile v letech 1958–1964 (v tis. USD)¹⁹			
Rok	Vývoz	Dovoz	Objem
1958	425	425	850
1959	700	140	840
1960	840	280	1120
1961	1680	420	2100
1962	1540	700	2240

¹⁷ABS, f. I. S. SNB, 11380/100, Zpráva o předvolební situaci, 22. 6. 1964, s. 6.

¹⁸AMZV, f. TOT Chile 1960–1964, Československo-chilský institut, informace, 3. 7. 1962.

¹⁹ABS, f. I. S. SNB, 11380/000, Program a obsah jednání s očekávanou chilskou delegací v Československé socialistické republice, koncem června 1963, 7. 6. 1963, s. 8. AMZV, f. TOT Chile 1965–1969, Zřízení velvyslanectví ČSSR v Santiago de Chile – Republika Chile, únor 1965.

1963	700	840	1540
1964	1120	0	1120

POSTUPNÉ SBLIŽOVÁNÍ

Na jaře 1964 navštívil Argentinu v rámci své cesty po Latinské Americe vedoucí 6. teritoriálního odboru MZV Richard Ježek. Ve zprávě o této cestě, jež se opírá zejména o názory velvyslance v Argentině Miloše Veselého, nepochybuje, že se novým chilským prezidentem stane kandidát křesťanských demokratů Eduardo Frei. Je však překvapivé, že pro Ježka by Freiovo vítězství bylo přijatelnější, než případná výhra jeho soupeře Salvadora Allendeho, kandidáta levicové koalice FRAP. *„U Freie jsou nakonec dány perspektivně lepší předpoklady ve prospěch našich styků s Chile než v případě Allendeho, jehož pozice v případě jeho vítězství by byla velmi vratká, nemluvě ani o sklonech k demagogii, které Allende má. Stačí uvést jeho nedávný soukromý výrok, že země socialistického tábora místo aby ho finančně podporovaly, již nyní čekají, až vyhraje volby a podle toho se zařídí.“*²⁰

Eduardo Frei nakonec ve volbách přesvědčivě zvítězil a v listopadu 1964 usedl do prezidentského úřadu. Tato vůbec první křesťansko-demokratická vláda v Latinské Americe si vytkla za cíl rozsáhlou sociální a ekonomickou transformací země (např. agrární reforma či znárodnění přírodního bohatství za náhradu). V zahraničněpolitické oblasti pak usilovala o hlubší kooperaci se státy Latinské Ameriky, hájila suverenitu Kuby a velmi ostře vystoupila proti zásahu USA v Dominikánské republice. Z hlediska československo-chilských vztahů byla nejvýznamnější Freiova politikasbližování s Východním blokem. Chile postupně navázala styky se Sovětským svazem, Československem, Polskem, Maďarskem, Rumunskem a Bulharskem. Diplomatické a konzulární styky s Prahou byly obnoveny 15. ledna 1965 a to na úrovni velvyslanectví, jehož činnost byla v Santiagu zahájena 6. března téhož roku. První čs. velvyslanec Stanislav Svoboda se akreditoval 10. srpna a do jeho pravomocí spadaly též Peru a Bolívie. První chilský velvyslanec sídlící v Praze Gonzalo Latorre Salamanca se akreditoval v lednu 1968.

²⁰ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha č. 96, Zpráva o služební cestě vedoucího 6. ter. odboru s. R. Ježka do Latinské Ameriky, 9. 7. 1964.

Vůdce chilských komunistů Luis Corvalán během svého pobytu v Praze roku 1965 označil Freiův kabinet za „*stálou, pevnou, ne však slepou opozici*“.²¹ Podobný byl i pohled Prahy, která chilskou vládu navzdory pokrokovému programu ve svých zahraničně-politických analýzách charakterizovala jako reprezentanta národní buržoazie směřující k posílení kapitalistické struktury.²² „*Je třeba vycházet ze skutečnosti, že jde o vládu ve své podstatě protilidovou, jejímž politickým cílem je zabránit cestou dílčích reforem další radikalizaci pracujících mas a růstu protiimperialistického hnutí. V této souvislosti je nutno očekávat zvýšenou pozornost vlády k činnosti zastupitelských úřadů socialistických zemí, které mohou být vystaveny různým pokusům o provokace domácí i zahraniční reakce, v rámci jejího úsilí diskreditovat styky Chile se zeměmi socialistického společenství a tím i vládu prezidenta Freie.*“²³

Chilský kabinet v průběhu roku 1968 vyjádřila své sympatie vůči československé reformistické politice, tzv. Pražskému jaru. Velký ohlas pak měly srpnové události. Kromě komunistů, kteří vyjádřili s intervencí vojsk Varšavské smlouvy svůj souhlas, můžeme sledovat ostré odsouzení sovětské politiky a to mj. i ze strany chilských socialistů. Freiova vláda vypravila do Evropy speciální letadlo určené pro Čechoslováky z uprchlických táborů. Jako výraz protestu proti této akci nevyslala čs. vláda do země již dříve schválenou parlamentní delegaci.

Pokud jde o hospodářské styky, postupně docházelo k jejich intenzifikaci. S cílem zvýšit vývoz čs. strojů byla v Chile roku 1966 založena společnost TRACO Ltd. Oficiálně vystupovala jako československo-kanadská smíšená obchodní společnost, ale kanadským partnerem byla ve skutečnosti čs. afilace se sídlem v Kanadě.²⁴ Na konci šedesátých let již společnost zajišťovala více jak 50 % čs. vývozu do Chile, přičemž hlavní položky představovaly obráběcí stroje. Významný byl i export automobilů, autobusů a traktorů. Vývoz textilních strojů naopak postupně klesal díky častým stížnostem na kvalitu. Roku 1967 obdrželo Chile od Sovětského svazu mimořádný úvěr v hodnotě 55 milionů dolarů.²⁵ Československo následovalo sovětský příklad a o rok později uzavřela ČSOB se státní

²¹ NA, f. 1261/0/11 KSČ-ÚV-AN II, ka. 101, i. č. 77, obal 12, Záznam o rozhovoru s. V. Kouckého s gen. tajemníkem KS Chile Luis Corvalánem, s. 1.

²² AMZV, f. TOT Chile 1965–1969, Chile – informační materiály pro návštěvu chilské parlamentní delegace v ČSSR, 13. 10. 1965, s. 1.

²³ AMZV, f. TOT Chile 1965–1969, Zpráva o současné situaci v Chile a úkolech čs. zahraniční politiky pro další rozvoj čs.-chilských styků, 17. 6. 1965, s. 9 – 10.

²⁴ ABS, f. I. S. SNB, 12623/100, Akce ANDROMEDA - doklad k 11. 7. 1974, s. 1.

²⁵ TURRENT, I., *La Unión Soviética en América Latina: el caso de la Unidad Popular Chilena, 1970-1973*, México 1984, s. 40–41.

společností CORFO úvěrovou dohodu ve výši 5 milionů dolarů na dobu tří let. Úvěr měl být poskytnut na dodávky investičních celků a strojírenských zařízení. V říjnu 1968 na Mezinárodním průmyslovém veletrhu v Santiagu prezentovalo Československo svůj pavilon, jehož otevření se zúčastnil i prezident Frei.²⁶

Obchodní politika Východního bloku vůči Latinské Americe opírající se o zakládání smíšených společností a poskytování úvěrů byla nicméně terčem kritiky socialisty Salvadora Allende, tehdejšího předsedy chilského senátu. Během své návštěvy Prahy v listopadu 1967 Allende zmínil, že působilo trapně, když se obchodní firmy socialistických zemí vzájemně podbízely a konkurovaly si na místním trhu. „*Spolu s tím vyjádřil určité pochybnosti o tom, zda je správné, že socialistické státy používají ve své zahraničně obchodní praxi stejných forem jako kapitalistické firmy. Týká se to i úvěrové politiky socialistických států a jejich ochoty vytvářet smíšené společnosti, ve kterých se budou kapitálově podílet. Po objasnění této otázky, že nejde přesně o kapitálový podíl, ale o úvěrový vývoz stojů a technické dokumentace, poznamenal, že by bylo vhodnější tuto formu lépe propagovat, aby vynikl rozdíl mezi praxí socialistických a kapitalistických států.*“²⁷

Pro obchodní výměnu mezi Československem a Chile byl za Freiovy vlády charakteristický stoupající trend čs. vývozu. Dosažení většího objemu bránilo ale několik faktorů. Zatímco v předcházejícím období vzájemný obchod narušovala neexistence diplomatického zastoupení, nyní byla hlavní překážkou finanční situace Chile, jež podmiňovala hospodářskou politiku Freiovy vlády. Ta odmítala uzavření obchodní dohody a výměna tudíž nadále fungovala na bezesmluvní bázi. Existovaly pouze dílčí dohody na úrovni firem. Další komplikace způsobovala vysoká inflace a zdlouhavý postup úřadů při udělování licencí čs. dovozcům.²⁸ Přestože došlo k poskytnutí zmíněného pětimilionového dolarového úvěru, k jeho využití nedošlo. Pro rostoucí nedostatek potravin bylo v druhé polovině šedesátých let na některé zemědělské výrobky uvaleno Freiovou vládou vývozní embargo. Z Chile tak bylo dováženo jen několik málo položek, zejména mražené ryby, fazole, víno. Měď nakupovalo Československo nadále především v Africe, případný nákup mědi chilské probíhal nepřímo, a tak byl čs. dovoz zcela zanedbatelný.

²⁶ Archivo General Histórico (Chile), Checoslovaquia, Visita del Presidente Frei al pabellón de Checoslovaquia, 4. 11. 1968.

²⁷ NA, f. 1261/0/11 KSC-ÚV-AN II, ka. 101, i. č. 77, obal 16, Záznam o rozhovoru s. V. Kouckého s předsedou Socialistické strany Chile Salvadorem Allendem (20. 11. 1967), s. 2–3.

²⁸ AMZV, f. TOT Chile 1970–1974, Návrh koncepce čs.-chilských vztahů – Hospodářská situácia Chile, 19. 4. 1971, s. 4

Obchod Československa s Chile v letech 1965–1970 (v mil. Kčs)²⁹			
Rok	Vývoz	Dovoz	Objem
1965	8,7	4,0	12,7
1966	8,6	2,2	10,8
1967	9,6	-	9,6
1968	14,2	0,3	14,5
1969	11,0	-	11,0
1970	15,4	1,4	16,8
1971	14,6	5,1	19,7

VZDÁLENÍ PŘÁTELÉ

Křesťanští demokraté ztráceli podporu obyvatel a Lidová jednota, koalice levicových stran, v které měli hlavní slovo socialisté a komunisté, nebyla v blížících se volbách bez šancí. V listopadu 1969, tři čtvrtě roku před volbami, generální tajemník KSCH Luis Corvalán v rozhovoru s velvyslancem Veselým řekl, že kandidatura Pabla Nerudy je pouze negociační a strana se pravděpodobně přikloní k socialistovi Salvadoru Allendemu a to i přesto, že „*nemá velkou přitažlivost a je jako ohraná deska*“. Vzápětí nicméně dodal, že „*je to politik, který se od třicátých let plně staví na stranu socialismu a byl vždy dobrým spojencem KSCH*“.³⁰

Volební kampaň byla mimořádně vyhrocená. Pravice, opírající se o finanční podporu USA, dokonce po vzoru československých událostí vytvářela fotomontáže sovětských tanků v ulicích Santiaga jako varování, které by zemi mohlo v případě vítězství marxisticky orientované Lidové jednoty čekat. Její kandidát Salvador Allende byl nakonec velmi těsným výsledkem zvolen a v listopadu 1970 došlo k jeho prezidentské inauguraci.

²⁹ AMZV, f. TOT Chile 1965–1969, 1970–1974; f. TOT Chile 1970–1974, Návrh koncepce čs.-chilských vztahů – Hospodářská situácia Chile, 19. 4. 1971, s. 3. NA, KSČ-ÚV-02/1, 1971–1976, sv. 36, a. j. 38, bod 7, Situace v Chile a návrh naší stykové koncepce po státní a stranické linii a po linii společenských organizací, příloha č. 1, 30. 3. 1972.

³⁰ AMZV, f. TOT Chile 1965–1969, Návštěva generálního tajemníka KS Chile Luise Corvalána u s. Veselého, 17. 11. 1969.

Mnozisoudobí analytici to označovali za nejvýznamnější událost v Latinské Americe od dob kubánské revoluce. Radikální program Lidové jednoty si kladl za cíl znárodnění klíčového odvětví hospodářství, dotažení pozemkové reformy či zřízení plánovacího systému hospodářství. V oblasti zahraniční politiky pak Allendeho vláda sledovala podstatné rozšíření vazeb na socialistické státy. Brzy navázala diplomatické styky s Kubou, Čínou a NDR, Albánií, KLR a VDR.

Moskva Allendeho vítězství uvítala, rozhodně ho ale nepřeceňovala. Navzdory přítomnosti prosovětské komunistické strany zastávající tři ministerská křesla (financí, práce, veřejných prací), vzbuzovala oprávněné podezření především soudržnost vládní koalice. Výhrady měl Kreml zejména k Sjednocenému hnutí lidové akce (Movimiento de Acción Popular Unitaria, MAPU), které se jakožto levicová frakce odštěpilo od křesťanských demokratů. Také Socialistická strana a její radikální křídlo vedené Carlosem Altamiranem vzbuzovaly nemalé obavy. Většina sovětských komentářů se v prvních měsících soustředila právě na funkce jednotlivých stran Lidové jednoty, sociální vrstvy podporující vládu a zejména postavení extrémní levice a domácí a zahraniční opozice. Allendeho vláda přitom nebyla označována jako socialistická, ale používán byl termín „*prohlašující se za socialisticky orientovanou*“.³¹

S ohledem na výrazné politické změny v Chile představila čs. vláda na jaře 1971 novou koncepci vzájemných vztahů. Nečitelnost Lidové jednoty a nedůvěra v její schopnost dostát svým programovým závazkům se v tomto dokumentu jasně odráží. „*Allendeho vláda stojí před řešením těžkých problémů a bude vystavena rostoucímu tlaku domácí i zahraniční reakce. O jejím dalším osudu rozhodne především to, jak se vypořádá s nahromaděnými potížemi, které jsou dědictvím po předchozích vládách, a jakou pomoc k tomu bude mít ze strany pokrokových vnitřních i zahraničních sil, hlavně zemí socialistického společenství (ZSS). Vzhledem k nemožnosti jednoznačně předpovědět další vývoj by bylo vhodné stanovit koncepci čs.-chilských vztahů jen pro nejbližší období.*“³² V jiné zprávě čs. ministerstva zahraničí z této doby se v souvislosti s prezidentem Allendem objevuje informace, že

³¹ TURRENT, s. 73.

³² AMZV, f. TOT Chile 1970–1974, Návrh koncepce čs.-chilských vztahů, 19. 4. 1971, s. 9.

„neuznává hegemonii KS Chile a sám jako příslušník buržoazních vrstev nehodlá jít dále, než je dáno vládním programem“.³³

Navzdory značné komplexnosti vzájemného nazírání, je zjevné, že v období vlády Lidové jednoty došlo k výraznému navýšení oficiálních návštěv. Impulzem k prohloubení relace se měl stát pobytchilské delegace vedené ministrem zahraničí Clodomirem Almeydou, k němuž došlo na jaře 1971. Jejím úkolem bylo ve státech Východního bloku projednat možnosti rozšíření hospodářských, obchodních a vědecko-technických styků. Závěrečný den pobytu delegace v ČSSR, 8. června, došlo k podpisu tzv. Pražského protokolu, v němž se obě strany zavázaly k budoucímu podpisu obchodní dohody, dohody o vědecko-technické a technologické spolupráci a kulturní dohody. Českoslovenští zástupci zdůrazňovali především nutnost přímého nákupu mědi a dalších surovin a vyloučit tak západoevropské zprostředkovatele.³⁴ Potvrzena byla platnost úvěrové dohody mezi ČSOB a CORFO, jež se měla stát jedním ze základů rozvoje budoucích styků. Vládní úvěr Československo, na rozdíl od jiných zemí Východního bloku,³⁵ ve shodě se svou obchodní politikou vůči Latinské Americe poskytnout odmítlo.³⁶

„Federální ministerstvo zahraničního obchodu nehodlá přistoupit na chilské požadavky vládních úvěrů a chce usměrňovat jednání tak, aby vyústila v poskytnutí podmínek a nanejvýš mezibankovních dlouhodobých úvěrů, zaměřených na konkrétní a jmenovitě specifikované dodávky investičních celků. Uvažuje se o tom, že objem zmíněných úvěrů by se v první fázi rozvoje vzájemných styků pohyboval v rozpětí asi 10 až 15 milionů USD. Vzhledem k očekávanému tlaku chilské strany na snížení úrokové míry je nutno reálně počítat s tím, že v chilské relaci bude pravděpodobně nutno poskytovat úrokové podmínky poněkud výhodněji, nežli jsou běžné, čistě komerční, ovšem s tím, že takto vzniklý rozdíl v úrokové sazbě bude třeba započítat do cen dodávaného zboží.“³⁷

³³ AMZV, f. TOT Chile 1970–1974, Informace o současném vnitropolitickém vývoji v Republice Chile a československo-chilských vztazích v souvislosti s návštěvou chilské vládní delegace, vedení ministrem zahraničních věcí Clodomiro Almeydou Medina ve dnech 4.-8. června 1971, květen 1971, s. 4.

³⁴ AMZV, f. TOT Chile 1970-1974, Československo-chilské komuniké, červen 1971, s. 3.

³⁵ Sovětský svaz úvěr ve výši 55 milionu dolarů, který poskytl roku 1967, navýšil na 100 milionů. Polsko a Rumunsko poskytlo dlouhodobé úvěry ve výši 25 resp. 20 milionu dolarů. Velké úvěry poskytly také Maďarsko, Rumunsko, NDR, Jugoslávie a Čína.

³⁶ AMZV, f. TOT Chile 1970–1974, Informace o jednání s chilskou vládní delegací v Praze ve dnech 31. 5. – 8. 6. 1971, červenec 1971.

³⁷ NA, KSČ-ÚV-02/1, 1971–1976, sv. 17, a.j. 17, bod 17, Sjednání a podpis obchodní dohody a dohody o vědecko-technické spolupráci mezi Československou socialistickou republikou a Republikou Chile, Příloha III, 26. 10. 1971.

Návštěva delegace zcela jasně ukázala, že Allendeho vláda neměla zcela jasno, zda od zemí Východního bloku požadovat jednostrannou ekonomickou pomoc (to prosazovali především socialisté, kterých byla v delegaci většina) či přistoupit na oboustranně výhodné hospodářské styky. Československo první možnost vylučovalo, přičemž k podpisu jakékoliv dlouhodobé dohody se stavělo váhavě s tím, že Allendeho ekonomická politika není dlouhodobě udržitelná. Zakládání dalších smíšených společností bránil i strach Prahy z možného znárodnění.³⁸ V důsledku řízeného devizového hospodářství řada zahraničních firem vyvážela z Chile kapitál a zisky, přičemž ani čs. společnost TRACO v tomto smyslu nebyla výjimkou. Činila tak většinou nelegálními způsoby – fingovanými výběry přehnaně vysokých platů čs. zaměstnanců, půjčkami čs. velvyslanectví či nadfakturacemi zboží.³⁹ Po návštěvě chilské delegace byla vypracována zpráva, v níž je hospodářská situace země hodnocena značně pesimisticky. *„Trh Chile je paralyzován, soukromý kapitál utíká ze země a očekávají se hospodářské potíže. Pokud nebude chilská vláda řešit rozumnou formou otázku industrializace země za využití domácího kapitálu, může dojít k vážnému porušení ekonomické stability země. Země socialistického tábora prozatím nejsou schopny nahradit veškerou americkou těžební techniku, ani používanou technologii. Je to proces, který se odhaduje na 3–5 let.“*⁴⁰

O několik měsíců později, v září 1971, se v Praze konala koordinační porada vedoucích odborů ministerstev zahraničního obchodu zemí RVHP, jejímž hlavním tématem byl rozvoj a hospodářské styky se zeměmi Latinské Ameriky. Přestože zde byla vyjádřena ochota jednotlivých zemí k intenzivnější spolupráci s Chile, padaly i výhrady k neschopnosti Allendeho vlády tuto možnou pomoc efektivně zužít.⁴¹ *„Konkretizace jednotlivých námětů a propozic pokračuje na chilské straně velmi zdlouhavě a její postup budí dojem, že chilská vláda nemá doposud jasnou koncepci, do jaké míry, v jakém pořadí a jakou formou, hodlá předběžně projednávané projekty realizovat, a do jaké míry hodlá využít v konkrétních případech nabídek a ochoty ze strany zemí socialistického společenství. (...) Je skutečností, že dosud nebyl uzavřen žádný významnější kontrakt na dodávky nebo spolupráci se ZSS a že zůstávají prakticky nevyužity zatím všechny vládní úvěry. Rovněž tak nebylo zatím možno konkretizovat nabídky na účelové dlouhodobé úvěry (na podnikové nebo mezibankovní*

³⁸ ABS, f. I. S. SNB, K jednání chilské delegace v ČSSR, červen 1971.

³⁹ ABS, f. I. S. SNB, Akce Andromeda - současný stav, TRACO R. L., 18. 9. 1974, s. 1

⁴⁰ ABS, f. I. S. SNB, K jednání chilské delegace v ČSSR, červen 1971, s. 3.

⁴¹ AMZV, f. TOT Chile 1970–1974, Situace v Chile a návrh naší stykové koncepce po státní a stranické linii a po linii společenských organizací, příloha č. 2 důvodové zprávy: Chile – současný stav obchodní a hospodářské spolupráce se ZSS, 29. 3. 1972.

úrovni) ze strany ČSSR, neboť chilská strana dosud nepřistoupila ke konkrétním jednáním. V řadě případů nebylo zatím možné předložit příslušné čs. nabídky z toho důvodu, že údaje o záměrech a požadavcích chilské strany byly dosud velmi rámcové a nebylo možné získat další podrobnosti a informace, potřebné ke zpracování nabídky nebo projektu.⁴²

V listopadu roku 1971 u příležitosti návštěvy ministra zahraničního obchodu Andreje Barčáka došlo k podpisu obchodní dohody a dohody o vědeckotechnické spolupráci, které byly předjednány na jaře v Praze. Obchodní dohoda měla tříletou platnost, obsahovala doložku nejvyšších výhod a předpokládala 50% navýšení dosavadní obchodní výměny. Československo mělo mj. vybudovat závody na výrobu motocyklů, kompresorů a obráběcích strojů. Na podporu obchodní výměny byla zřízena smíšené komise. Vědeckotechnická spolupráce měla spočívat v čs. pomoci při geologickém výzkumu a využívání chilských surovinových zdrojů. Československo tak v následujících měsících vyslalo do Chile řadu odborníků v oblasti geologie, těžebního a hutního průmyslu, zemědělství či zavlažovacích systémů.⁴³

Nedostatky v organizaci zahraničního obchodu a neschopnost specifikace konkrétních objednávek uznali i ministr Américo Zorilla a generální tajemník KSCH Luis Corvalán v rozhovoru s Jozefem Lenártem, členem ÚV KSČ, během jeho návštěvy Chile v lednu 1972.⁴⁴ U příležitosti svého pobytu v Chile v dubnu 1972 ministr zahraničního obchodu Barčák chilské představitele upozornil, že „s vývojem hospodářských styků nemůžeme být spokojeni a že bude nutné, aby chilská strana přijala opatření k realizaci dokumentů“.⁴⁵ Československo své nevelké závazky vůči Chile realizovalo. Roku 1971 byl uskutečněn nákup 1 000 tun mědi, 500 tun fazolí a 1 000 tun rybí moučky.⁴⁶ Chile začalo své nákupy realizovat později, až po naléhání čs. strany. V září 1972 byly na Mezinárodním brněnském veletrhu podepsány kontrakty na obráběcí stroje, kamiony a chladírenské zařízení. K chilskému návrhu o možnosti clearingového obchodu se ČSSR s ohledem na svou aktivní bilanci postavila zamítavě

⁴²AMZV, f. TOT Chile 1970–1974, Situace v Chile a návrh naší stykové koncepce po státní a stranické linii a po linii společenských organizací, příloha č. 2 důvodové zprávy: Chile – současný stav obchodní a hospodářské spolupráce se ZSS, 29. 3. 1972, s. 2–3.

⁴³ZOUREK, *Checoslovaquia y el ConoSur*, s. 202–203.

⁴⁴NA, KSČ-ÚV-02/1, 1971–1976, sv. 34, a. j. 35, bod 7, Správa o návštěvedelegácie KSČ vedenej členem predsedníctva ÚV KSČ a prvým tajomníkom ÚV KSS s. J. Lenártom na oslavách 50. výročia založenia Komunistickej strany Chile, 23. 2. 1972, s. 10.

⁴⁵AMZV, f. TOT Chile 1970–1974. Informace pro členy kolegia ministra o plnění úkolů z čs.-chilské koncepce styků po státní a stranické linii společenských organizací projednané kolegiem ministra 7. 3. 1972 a schválené předsednictvem ÚV KSČ dne 8. 4. 1972, 26. 9. 1972, s. 4

⁴⁶NA, KSČ-ÚV-02/1, 1971–1976, sv. 36, a. j. 38, bod 7, Situace v Chile a návrh naší stykové koncepce po státní a stranické linii a po linii společenských organizací, příloha č. 1, 30. 3. 1972.

aotázkou tak zůstávalo financování čs. vývozu.⁴⁷ V lednu 1973 konečně došlo k dohodě o poskytnutí úvěru. První ve výši 3 milionů dolarů se týkal financování dodávek spotřebního zboží, chemikálií a léčiv, který v případě zájmu chilské strany mohl být navýšen o dva miliony. Další úvěry pokrývaly financování čs. dodávek strojů a náhradních dílů pro soukromý sektor výši 5 milionu dolarů a pro státní sektor ve výši 15 milionu dolarů. V následujících týdnech došlo k dohodě o spolupráci při rozšíření chilského závodu na výrobu kompresorů, k popisu protokolu o nákupu obráběcích strojů ve výši 2 milionů dolarů a chilská strana rovněž projevila zájem o dodání dvou investičních celků v oblasti chemického průmyslu.⁴⁸

Navzdory jisté ideové blízkosti nemělo Chile čs. ekonomice co nabídnout, a tak i v době Allendeho vlády zůstaly dovozy na minimální úrovni. Vývozy v tomto období sice dosáhly svého vrcholu, avšak potenciál nebyl zcela využit a nabízené úvěry byly čerpány chilskou stranou minimálně. Kromě předčasného konce levicové vlády hrála velkou úlohu skepse čs. strany v návratnost svých investic, která byla posilována prohlubující se ekonomickou krizí Chile, zejména vysokou inflací, jakož i nepředvídatelností politického vývoje. Pro toto období je navíc typická velmi zdlouhavá komunikace s chilskou stranou, především pokud šlo o schvalování zakázek a udělování dovozních povolení. Kromě faktu, že Lidová jednota nedisponovala parlamentní většinou, což brzdilo proces ratifikace, měl na této situaci nepochybně svůj podíl i proces znárodnování, neboť státní sektor nebyl na vzniklou situaci zcela připraven a nebylo tak dosahováno žádané efektivity. Významnější dohody byly podepsány až na počátku roku 1973. K jejich realizaci však nedošlo.⁴⁹

V lednu 1973 bylo prezidentu Allendemu zasláno oficiální pozvání na oficiální návštěvu Československa. Při této příležitosti mu měl být předán Řád Bílého lva a čestný doktorát Karlovy Univerzity.⁵⁰ Vzhledem k následnému vývoji v Chile nebyla návštěva realizována. Již v listopadu 1972 schválilo předsednictvo ÚV KSČ návrh na zřízení vojenského oddělení při čs. velvyslanectví v Santiagu. Kromě vyjádření politické podpory vládě Lidové jednoty měl nový úřad přispívat k prosazování čs. zájmů a sloužit k získávání

⁴⁷ NA, KSČ-ÚV-02/1, 1971–1976, sv. 63, a. j. 61, bod 9, Záznam o rozhovoru s. G. Husáka s generálním tajemníkem KS Chile s. L. Corvalánem, 29. 11. 1972.

⁴⁸ZOUREK, *Checoslovaquia y el ConoSur*, s. 204–205.

⁴⁹NA, f. 1261/0/6, KSČ-ÚV-02/1, sv. 93, a. j. 89, k inf. 2, Informace o hospodářských stycích mezi ČSSR a Chile, 19. 9. 1973, s. 2.

⁵⁰ AMZV, f. TOT Chile 1970–1974, Návrh na pozvání prezidenta Republiky Chile Dr. Salvador Allendeho Gossense k návštěvě ČSSR – materiál pro P ÚV KSČ, 3. 1. 1973.

informací o regionu.⁵¹ Vojenský a letecký přidělenec Jiří Havel se v zemi akreditoval až 2. srpna v době, kdy chilská vláda ztrácela nad situací v zemi kontrolu a možnost zásahu armády se stávala stále více pravděpodobnou.

Výpovědi pracovníků čs. pracovníků se shodují v tom, že k převratu, k němuž došlo 11. září, situace spěla již několik týdnů, avšak zástupci Lidové jednoty této hrozbě nevěnovali patřičnou pozornost. Vesměs se shodují, že situace byla neúnosná a převrat byl uvítán většinou chilské společnosti.⁵² Rovněž majorita čs. krajanů převrat přivítala. Jakožto příslušníci střední a vyšší třídy zaujímal k vládě Lidové jednoty obecně kritické stanovisko a nemálo z nich v této době zemi opustilo. Pravděpodobně neznámější je případ podnikatele Milana Platovského, který své osudy zachytil v knize *Přežít a žít: vzpomínky jednoho Čecha z Chile* (Sobrevivir).⁵³ Jiné osudy byly tragičtější. Válečný partyzán Milíč Sklenář, který do Chile uprchl ponástupu komunismu, neunesl Allendeho vítězství a na zahradě svého domu se roku 1970 upálil.

HORLIVÍ NEPŘÁTELE

To, jakým směrem se bude situace v Chile ubírat, nebylo v prvních dnech po převratu zcela jasné. Československo již následující den, 12. září, zareagovalo nařízením o pozdržení všech expedic zásilek směřujících do Chile.⁵⁴ Čekalo se na pokyn sovětského vedení. To stálo před těžkým dilematem. Udržovat diplomatické vztahy s Chile i po svržení spřátelené vlády či učinit politické gesto a z této země se zcela stáhnout? V případě ustavení vojenských vlád v Brazílii (1964), Uruguayi (1973) či později v Argentině (1976), které se rovněž vyznačovaly tvrdými perzekucemi vůči levicovým aktivistům, jednal Sovětský svaz pragmaticky, a diplomatické vztahy s těmito státy nepřerušil.⁵⁵ V prvních dnech po převratu se zdálo, že ani Chile nebude výjimkou.

⁵¹ NA, KSČ-ÚV-02/1, 1971–1976, sv. 65, a. j. 62, bod 17, Zřízení vojenského oddělení čs. zastupitelského úřadu v Chile, 5. 12. 1970.

⁵² ZOUREK, M., *Českoslovaquia y el ConoSur*, s. 168–171.

⁵³ PLATOVSKÝ, M., *Přežít a žít: vzpomínky jednoho Čecha z Chile*, Praha 1999.

⁵⁴ NA, f. 1261/0/6, KSČ-ÚV-02/1, sv. 93, a. j. 89, k inf. 2, Informace o hospodářských stycích mezi ČSSR a Chile, 19. 9. 1973, s. 1.

⁵⁵ ZOUREK, M., *Československo a argentinská vojenská junta 1976–1983: nepřítelé nebo spojenci?*, in: *Politické vedy*, 19, 1, 2016, s. 207–223. ZOUREK, M., *Political and Economic Relations between Czechoslovakia and the Military Regimes of the Southern Cone in the 1970s and 1980s*, in: *Central European Journal of International and Security Studies*, 7, 3, 2013, s. 118–141.

Nejvýraznějším odpůrcem přerušení styků byl ministr zahraničí Andrej Gromyko.⁵⁶ Bezprostředně po převratu Jurij Žukov, který na témže ministerstvu vedl latinskoamerické oddělení, prohlásil, že styky s Chile budou přerušeny jen za předpokladu, že tak učiní samotné Chile. „*Setrvání zastupitelského úřadu v Chile je prospěšné a dává možnost podpory některým silám uvnitř.*“⁵⁷ Sovětský velvyslanec v Chile Alexander Basov předal 13. září svým kolegům ze států sovětského bloku zprávu, že „*SSSR po státní linii nebude kritizovat chilskou juntou a nepřeruší diplomatické styky. Kritika se povede přes společenské organizace.*“⁵⁸ Také první sovětské komentáře, analýzy a hodnocení byly zdrženlivé. V prohlášeních ÚV KSSS, jakož i v tisku nebyl záměrně používán výraz „junta“ v domnění, že by šlo o neopatrný postup.⁵⁹

Důležité je připomenout, že na zachování diplomatických vztahů měla zájem i samotná chilská vojenská vláda, která k socialistickým státům, s výjimkou Kuby, zachovávala i nadále korektní přístup.⁶⁰ Sovětský svaz byl 15. září informován, že nová vláda přebírá veškeré obchodní závazky a dluhy vlády Lidové jednoty.⁶¹ Ty přitom nebyly nikterak zanedbatelné a Moskva si musela být dobře vědoma, že v případě přerušení diplomatických styků by se možnost jejich vymáhání značně zkomplikovala. O dva dny později obdrželo obdobnou nótu, v níž je vyjádřeno „*přání udržovat nadále nejlepší přátelské vztahy*“, také čs. velvyslanectví v Santiagu.⁶²

Vůči stanovisku ministerstva zahraničí stály názory některých ideologů ÚV KSSS, zejména Michaila Suslova a Borise Ponomareva, kteří zdůrazňovali, že Sovětský svaz nemá v Chile, na rozdíl od jiných latinskoamerických zemí, významnější strategické a především ekonomické zájmy. Jak jsme ukázaly v předešlé kapitole, chilská ekonomika nebyla s potřebami zemí Východního bloku kompatibilní. Zmínění muži přitom měli v Kremlu nepochybně větší vliv než Gromyko, který nebyl členem politbyra.⁶³ Rovněž pod vlivem reakce západoevropské veřejnosti, jež násilný převrat odsoudila, tedy nakonec převážil názor,

⁵⁶ ULIANOVA, O., *La Unidad Popular y el golpe de militar en Chile: Percepciones y análisis soviéticos*, in: Estudios Públicos, 79, 2000, s. 113.

⁵⁷ ABS, f. I. S. SNB, 12543/000, 14. 9. 1973.

⁵⁸ ABS, f. I. S. SNB, 12543/000, Telegram ze Sofie, 13. 9. 1973.

⁵⁹ ABS, f. I. S. SNB, 12543/000, 17. 9. 1973.

⁶⁰ Již 11. září jednotky chilských ozbrojených sil odstřelovaly sídlo kubánského velvyslanectví, čímž vážně porušily mezinárodní právo. Za pomoci cizích ZÚ (zejména Švédska), se podařilo Kubáncům zachránit. 13. září dopoledne dorazilo do Havany z Chile letadlo se 147 kubánskými občany včetně diplomatů a jejich rodin. ABS, I. S. SNB, 12543/000, 13. 9. 1973.

⁶¹ ABS, f. I. S. SNB, 12543/000 – Chile všeobecná agenda, Telegram ze Santiaga, 17. 9. 1973.

⁶² ABS, f. I. S. SNB, 12543/000, 18. 9. 1973.

⁶³ ULIANOVA, O., *La Unidad Popular*, s. 113.

že přerušением diplomatických vztahů s Chile může Sovětský svaz více získat nežli ztratit. Allendehomučednická smrt, následné represe, vměšování USA, to vše ukrývalo nemalý potenciál k odpoutání pozornosti světové veřejnosti od sovětské interní (porušování lidských práv) i zahraniční (intervence v Československu) politiky.

Nakonec, deset dní po převratu, dne 21. září Sovětský svaz vypověděl diplomatické vztahy s Chile. V příštích dnech ho následovaly i další státy Východního bloku.⁶⁴ Československo styky vypovědělo 25. září, dva týdny po převratu.⁶⁵ Ze socialistických států východní Evropy nepřerušilo diplomatické styky s Chile Rumunsko, které se později angažovalo např. v otázce politických vězňů. Jugoslávie udržovala s Chile konzulární styky z důvodu velkého počtu imigrantů z Chorvatska. Vztahy se Santiagem nepřerušila ani komunistická Čína. Ostatním socialistickým státům chilská strana umožnila, aby si v zemi dočasně ponechaly dva až tři administrátory, kteří měli dohlížet na majetek bývalých diplomatických misí. Po vypovězení diplomatických vztahů byla zastupováním čs. zájmů v Chile pověřena neutrální Indie. Její velvyslanectví, které mělo na starosti i záležitosti Sovětského svazu, nebylo na situaci personálně připraveno a na vzniklou agendu nestačilo. Navíc s ním byla i značně obtížná komunikace a ve vyřizování žádostí tak docházelo ke značným průtahům.⁶⁶

Afilace TRACO zůstala zachována a byl jí přidělen monopol na dovoz čs. zboží. Důvodů k tomuto kroku bylo několik. Československo, jakož i další země Východního bloku, považovalo za taktické udržet v zemi, byť do omezené míry, své obchodní pozice, aby tak mohlo v zemi ponechat své zástupce.⁶⁷ Po rozvázání vztahů byl totiž v Chile blokován majetek velvyslanectví i obchodního oddělení. Materiály zaslané do země k např. výstavním účelům byly zadržovány na celnicích.⁶⁸ V neposlední řadě pak mělo Chile vůči ČSSR pohledávky v rámci úvěrových dohod s Allendeho vládou, které dosahovaly téměř 9 milionů USD.⁶⁹ Kvůli nepříliš dobrým zkušenostem s velvyslanectvím Indie hájícím oficiálně čs. zájmy tak bylo žádoucí udržet v Chile legalizaci pro pracovníky. Navzdory neexistenci

⁶⁴ ABS, f. I. S. SNB, sv. r. č. 12543/000, 21. 9. 1973.

⁶⁵ AMZV, f. Dokumentace teritoriálních odborů (DTO) Chile, kniha 14, Návrh na přerušenie diplomatických styků mezi ČSSR a Chilskou republikou, 24. 9. 1973.

⁶⁶ ABS, f. I. S. SNB, 12623/101, Záznam z instruktážní schůzky s „REGENT“, Situace v čs. kolonii po 11. 9. 1973, 19. 6. 1974, s. 2.

⁶⁷ ABS, f. I. S. SNB, 12623/012, Současná situace přátel NDR v Chile, 31. 5. 1977

⁶⁸ ABS, f. I. S. SNB, 12623/101, Návrh na obnovení práce v Chile, 4. 6. 1974, s. 4.

⁶⁹ ZOUREK, M., *Czechoslovak policy towards Chile in the 1970s and 1980s*, in: *Canadian Journal of Latin American and Caribbean Studies*, 39, 2, s. 216.

diplomatických styků měla vojenská vláda i nadále o hospodářské styky zájem a TRACO tak nemělo vážnější problémy s chilskými úřady.

Vzhledem k politickému významu, který události v Chile nabraly, však v oficiální rovině žádné styky s nepřátelským režimem neexistovaly. Předsednictvo čs. vlády 17. května 1974 přijalo usnesení, na jehož základě se Chile dostalo na seznam zemí, s nimiž jednotlivé československé podniky nesměly uzavírat žádné obchody. „*Federální Ministerstvo zahraničního obchodu bude povolovat po předchozí písemné a řádně zdůvodněné žádosti pouze realizaci těch obchodních operací, které se týkají zajištění dodávek náhradních dílů a servisu na dříve dodané čs. stroje a zařízení a to přednostním využíváním čs. afilace TRACO Ltd. Služební cesty čs. pracovníků do Chile budou povolovány zcela výjimečně. Federální ministerstvo zahraničního obchodu nepovolí realizaci takových obchodních případů, které by byly podmíněny čerpáním stávajících mezibankovních úvěrových dohod mezi ČSOB a Banco Central de Chile. Pobyt chilských obchodníků a techniků v ČSSR nebude povolován. Pokud se týká dříve uzavřených obchodních kontaktů, bude individuálně posuzována možnost jejich plnění a to za následujících podmínek: a, Organizace zahraničního obchodu jednoznačně písemně prokáže, že byly vyčerpány veškeré možnosti jak od plnění ustoupit a že v případě neplnění hrozí bezprostřední škoda našemu národnímu hospodářství; b, žádost bude obsahovat závazné vyjádření 3. odboru FMZO, ze kterého bude patrná efektivnost celého obchodního případu.*“⁷⁰

V důsledku vládní politiky klesl čs. vývoz v prvním roce od rozvázání vztahů přibližně pětkrát. Za prvních osm měsíců roku 1974 činil přibližně 3,5 milionu dolarů. Takřka výhradně se jednalo o náhradní díly k již dříve dodaným strojům, na které se nařízení o zákazu nevztahovalo. V dalších letech vývoz poklesl ještě více, zatímco dovoz z Chile se zcela zastavil.⁷¹ V prvních měsících po převratu se TRACO nacházelo v kritické situaci. Postupně však firma, která měla roku 1977 již 22 zaměstnanců, začala těžit ze svého monopolního postavení. Obraceli se na ni zákazníci banky i oficiální instituce se žádostmi o vyřešení případů z období před přerušením styků a s požadavky na obnovení obchodních relací.⁷² Nedostatek zboží a součástí, které nebylo možné z politických důvodů odeslat, byl řešen nákupy v čs. podniku Škoda Platense v Argentině.⁷³ Vývoz sice postupně zaznamenával

⁷⁰ ABS, f. I. S. SNB, 12623/101, Návrh na obnovení práce v Chile, 4. 6. 1974, s. 3.

⁷¹ AMZV, f. TOT 1970–1974 Chile, Správa o postupe v oblasti hospodářských a obchodných stykov s Chilskou republikou, 6. 11. 1974, s. 4.

⁷² ABS, f. I. S. SNB, 12623/012, Zpráva o činnosti skupiny ANDROMEDA, 9. 6. 1977.

⁷³ ABS, f. I. S. SNB, 12623/101, Informace o Chile, 4. 6. 1974, s. 6.

stoupající tendenci, avšak i nadále vykazoval nejmenší hodnoty v rámci celé Jižní Ameriky a byl srovnatelný s vývozem do zemí jako Honduras či Haiti. Komerční činnost, v souladu s politikou vlády, bylo třeba udržovat, nikoliv dále rozvíjet. Vývoz z Chile pak byl prakticky nulový. Výjimku představuje rok 1978, kdy byla v rámci úhrady dluhu dovezena měď ve výši 1,8 mil. dolarů.⁷⁴ Dalším socialistickým státům byl již dříve touto formou dluh splácen. Československo o to ale až do roku 1977 nejevilo žádný zájem.⁷⁵

Obchod Československa s Chile v letech 1975–1981 (v mil. USD)⁷⁶			
Rok	Vývoz	Dovoz	Objem
1975	0,2	0	0,2
1976	0,2	0	0,2
1977			
1978	0,7	1,8	2,5
1979	0,8	0	0,8
1980	1,3	0	1,3
1981	3,0	0	3,0

⁷⁴ AMZV, f. Porady kolegia 1953–1989, kniha č. 225, Informace o významu Latinské Ameriky se zvláštním zřetelem na národněosvobozenecké hnutí ve Střední Americe a karibské oblasti, dopadu politiky USA vůči zemím LA po nástupu prezidenta Reagana a zahraničně politická aktivita ČSSR v Latinské Americe, 1. 9. 1981, příloha 2.

⁷⁵ ABS, f. I. S. SNB, 12623/012, Záznam ze schůzky s IS PERLA, konané dne 21. září 1977 od 12. do 14. hod. v restauraci hotelu Albatros v Praze na Vltavě, s. 2.

⁷⁶ AMZV, f. DTO Argentina, kniha 42, Obchodní oddělení v Buenos Aires, zpráva za II. pololetí 1981, březen 1982.

S budoucím využitím firmy TRACO se do budoucna počítalo také pro účely legalizace pracovníků rozvědky. Československá rezidentura sice byla v září roku 1973 zrušena, avšak již za několik měsíců došlo k jejímu obnovení. Hlavním důvodem byla žádost NDR, která po SSSR převzala úlohu hlavní socialistické zpravodajské služby v Chile. Důvodem východoněmecké angažovanosti v zemi byl především osobní zájem nejvyššího státnického a stranického představitele Ericha Honeckera na osudu perzekvované opozice, neboť jeho dcera Sonia byla provdána za chilského komunistu Lea Yañeze. NDR přijalo téměř dva tisíce azylantů, z nichž několik po návratu zaujalo vysoké politické funkce.⁷⁷

Úkolem východoněmecké rozvědky v Chile bylo zajistit spojení mezi ilegálně působícími členy KSCH a Evropou. Práce tak neměla ryze rozvědný charakter, spíše se jednalo o internacionální podporu.⁷⁸ Materiály, které přicházely z Chile do NDR, byly postupovány tamnímu vedoucímu mezinárodního oddělení KSCH, které je následně zasílalo stranickému vedení v Moskvě.⁷⁹ V červenci 1974 východoněmecká strana požádala Prahu, aby v Chile pomohla s vybudováním náhradního kanálu pro případ vyhoštění svých pracovníků. Československo nabídku přijalo a v příštím roce tak byla zahájena operace, která dostala krycí označení Andromeda.⁸⁰ Styk s chilskými komunisty (předání spojovacích radiopřijímačů, dokumentačních materiálů atd.) byl čistě v režii NDR, zatímco čs. rezidentura se soustředila na budování mrtvých schránek, kontrolních tras a agenturního kurýrního spojení, jakož i na informační činnost z legálních pramenů a vlastního pozorování. Rozvědka NDR postupně přestala být jediným existujícím komunikačním kanálem a její význam se tak postupně snižoval. Prvním důvodem byl fakt, že se chilští komunisté od konce sedmdesátých let začali navracet do vlasti, druhým pak smlouva z roku 1980, na jejímž základě mohla NDR v Chile dlouhodobě udržovat pět pracovníků a za této situace již nepotřebovala čs. pomoc. Na

⁷⁷ Nějakou dobu v NDR žila mj. i Michelle Bacheletová, prezidentka v letech 2006–2010 a znovu od roku 2014. Úsilí se Honeckerovi vrátilo na sklonku jeho života. Již v říjnu 1989 emigrovala do Chile Honeckerova dcera Sonia spolu se svým manželem a synem. Na jaře 1990 Honecker utekl se svou manželkou do Moskvy. Za pomoci chilského velvyslance Clodomira Almeydy zde pobýval několik měsíců na chilské ambasádě. Po dlouhých jednáních byl v létě 1992 vydán německým úřadům, následně uvězněn za vraždu a zpronevěru. Poté, co u něj byla zjištěna rakovina žaludku s prognózou 18 měsíců života, byl počátkem roku 1993 propuštěn na svobodu. Záhy poté 14. 1. odlétl do Chile, kde 29. 5. 1994 zemřel. Vdova Margot žila i nadále v Chile, kde zemřela o dvanáct let později. WITKER, I., *El caso Honecker, el interés nacional y la política exterior de Chile. Contornos y trasfondo de un problema "interméstico"*, in: Estudios Públicos, 105, 2007, s. 262–264.

⁷⁸ ABS, I. S. SNB, 12623/000, Plán práce rezidentury Santiago de Chile na rok 1975, 2. 1. 1975, s. 8–9.

⁷⁹ ABS, I. S. SNB, 12623/101, Záznam o konzultaci s představiteli NDR k akci ANDROMEDA z 9. 10. 1974, 11. 10. 1974, s. 16.

⁸⁰ ZOUREK, M., *El golpe de Estado y los primeros años del gobierno militar en los informes de la estación de inteligencia checoslovaca en Chile*, in: Izquierdas, 18, s. 1–16.

základě vzájemné dohody z 28. února 1980 byla koncem téhož roku akce Andromeda po pěti letech ukončena, aniž by se čs. rozvědka do styku s chilskými komunisty aktivně zapojila.⁸¹

Pravděpodobně nejvíce signifikantním rysem tohoto období vzájemných vztahů, zejména pak prvních pěti let po převratu, představuje propagandistické využití chilských událostí mezinárodním komunistickým hnutím. Ve státech Východního bloku probíhala masivní kampaň prezentující Augusta Pinocheta jako představitele novodobého fašismu podporovaného USA.⁸² Československý občan tak dostával o této vzdálené zemi skutečně bezprecedentní množství informací. Více než v době spřátelené vlády Salvadora Allende. Tyto informace však byly ve své většině nepřesné a měly manipulativní charakter. Allende a zejména pak generální tajemník KSČ Luis Corvalán, po převratu vězněný spolu s několika bývalými ministry Allendeovy vlády na ostrově Dawson v Magalhãesově průlivu, byli prezentováni jako mučedníci.⁸³ Pinochet naopak začal být vnímán jako „nejbrutálnější diktátor Latinské Ameriky“, navzdory tomu, že je tato pověst do značné míry nezasloužená. Komunistická propaganda bezesporu přispěla ke ztížení objektivního hodnocení vlád Salvadora Allendea a Augusta Pinocheta. Masivní kampaň odsuzující vojenský převrat, kterou Československo po sovětském vzoru vyvinulo, výrazně zasáhla také oblast umění. O chilské problematice se psaly knihy, včetně beletrie, točily filmy a seriály. Významným propagandistickým nástrojem se prostřednictvím Festivalu politické písně v Sokolově (1973–1988) stala rovněž hudba. Do hornického města pravidelně jezdili i chilští interpreti, kteří pobývali v evropském exilu. Významný projev československé solidarity s Chile představovala činnost španělské sekce Čs. rozhlasu (Radio Praga), kde pracovalo několik Chilců.⁸⁴

V době vojenské vlády Chile opustilo více než 250 000 lidí, kteří směřovali do zemí Latinské i Severní Ameriky, Austrálie a Evropy.⁸⁵ V západní Evropě žilo nejvíce Chilců ve Francii, Itálii a skandinávských státech. V zemích východní Evropy pak hledali azyl

⁸¹ ABS, I. S. SNB, 12623/000, Záznam o jednání s představiteli rozvědky NDR, 28. 7. 1975, s. 3.

⁸² ANDREW, Ch.; MITROCHIN, V., *Operace KGB a studená válka: Mitrochinův archiv*, Praha 2008, s. 94.

⁸³ V prosinci 1976 byl Corvalán vyměněn za sovětského disidenta Vladimíra Bukovského. Ulianova, O., *Corvalán for Bukovsky: A Real Exchange of Prisoners during an Imaginary War. The Chilean Dictatorship, the Soviet Union, and US Mediation, 1973–1976*, in: *Cold War History*, 14, 3, 2014, s. 315–336. Corvalán se po svém propuštění usadil v Moskvě, v centru zahraničního vedení Komunistické strany. Mimoto také hodně cestoval a sbíral ocenění. Získal např. Leninův řád, jedno z nejprestižnějších vyznamenání sovětské vlády. Během návštěvy Prahy v květnu 1977 mu Gustáv Husák udělil řád Klementa Gottwalda. NA, f. 1261/0/7, KSČ-ÚV-02/1, sv. 36, a. j. 41, bod 5, Návštěva generálního tajemníka ÚV KS Chile s. Luise Corvalána, 20. 4. 1977.

⁸⁴ ZOUREK, M., „Ty pěti hrozí generálům“ *Pinochetovo Chile jako nástroj komunistické propagandy*, in: *Dějiny současnosti*, 36, 3, s. 33–36.

⁸⁵ DEL POZO ARTIGAS, J. (Ed.), *Exiliados, emigrantes, y retornados, Chilenos en América y Europa, 1973-2004*, Santiago 2006.

především aktivisté hlavních stran Lidové jednoty, socialisté zejména v NDR, komunisté v SSSR. Československo udělilo azyl pouze několika jednotlivcům a to až několik měsíců po převratu. O těchto záležitostech rozhodovalo sovětské vedení a Československo, kde v nedávné minulosti množství latinskoamerických studentů vyjádřilo své sympatie s reformním procesem pražského jara a odsoudilo následnou sovětskou invazi (ostatně stejně jako vedení Socialistické strany Chile), se pro Sověty rozhodně nejevilo jako vhodná destinace. Kromě již zmíněného Radia Praga pracovali někteří Chileané v pražských mezinárodních organizacích. Za všechny uvedme dva bývalé ministry práce a sociálních věcí Allendeho kabinetu – Josého Oyarceho a Mireyu Baltrovou.⁸⁶

Na konci sedmdesátých let chilská problematika ustupuje do pozadí a to zejména ze dvou důvodů. Po roce 1977 se začínali chilští komunisté navracet do vlasti a vedení strany požadovalo, aby se materiální podpora začala soustředit na boj uvnitř země.⁸⁷ Současně se i pozornost Moskvy přesouvala k událostem geopoliticky naléhavějším (Irán, Afghánistán) a prestižnějším (OH v Moskvě). Postupný pokles významu „chilské otázky“ znamenal, že se tato země prakticky vytratila z čs. vládních dokumentů. Pozornosti se Chile dostává až v roce 1988 v souvislosti s návratem země k demokracii. Ministerstvo zahraničí dalo za úkol „*po odchodu generála Pinocheta z funkce prezidenta Chilské republiky normalizovat obchodní spolupráci, včetně obnovení činnosti čs. obchodního oddělení. V návaznosti na vnitropolitický vývoj zvážit možnost postupného obnovení diplomatických styků.*“⁸⁸

Poté co na podzim 1988 došlo k porážce Pinocheta v referendu, můžeme sledovat jisté uvolnění. Dle doporučení čs. rezidentury v Argentině z května 1989 je „s přihlédnutím k volbám (14. 12.) vhodné přehodnotit vztahy k Chile a to zejména v obchodní sféře. „*Doporučuji zvážit názor KSCH, která doporučuje větší účast čs. obchodních organizací na chilském trhu (nad rámec afilace TRACO), jakož i případné zřízení konzulárního zastoupení. (...) Konzulát PLR byl již otevřen a brzy se k němu přidají i konzuláty MLR a NDR. Kdo dřív přijde, ten dřív mele.*“⁸⁹ Na podzim 1989 několikrát na čs. velvyslanectví v Buenos Aires

⁸⁶ZOUREK, *Checoslovaquia y el ConoSur*, s. 184–186.

⁸⁷ Částečně pod vlivem revoluce v Nicaragui se strana začala orientovat na ozbrojenou formu boje. Od roku 1983 začala na chilském území působit ozbrojená formace PCCH *Frente Patriótico Manuel Rodríguez* (Vlastenecká fronta Manuela Rodrígueza). Jejím základem se staly chilské exilové skupiny vycvičené na Kubě. Již od roku 1980 na žádost Luise Corvalána probíhaly paravojenské výcviky komunistických aktivistů rovněž v SSSR. Schválení této žádosti může být interpretováno jako sounáležitost sovětského vedení s cestou ozbrojeného boje, k němuž KSCH přistoupila. ULIANOVA, O., *La Unidad Popular*, s. 135.

⁸⁸ AMZV, f. Porady kolegia 1953 – 1989, KM-12/88, Vývoj v Latinské Americe a nové zaměření čs. zahraniční politiky vůči zemím této oblasti, 20. 5. 1988, s. 14.

⁸⁹ ABS, f. I. S – SNB, 1299/000, Situace v Chile, 23. 5. 1989.

jednal o podobě možné spolupráce ClodomiroAlmeyda ze socialistické strany.⁹⁰ Konzulární styky mezi ČSSR a Chile byly obnoveny v listopadu 1989 a v březnu 1990 byly povýšeny na úroveň velvyslanectví. Zájem nové demokratické čs. vlády o rozvoj vzájemných styků dokazuje návštěva místopředsedy vlády Valtra Komárka v březnu 1990, jakož i ministra zahraničních věcí Jiřího Dienstbiera v červenci téhož roku. Chile se brzy zařadilo mezi významné latinskoamerické obchodní partnery.

⁹⁰ ABS, f. I. S – SNB, 1299/000, José Miguel CuevasFonseca, 19. 10. 1989.